

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Наталія Власенко,

*кандидат біологічних наук, доцент кафедри початкової освіти,
природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті розглянуто особливості реалізації екологічної освіти в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проаналізовано сучасний стан формування екологічної освіти в початковій школі, що пов'язано із необхідністю виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати та відтворювати її багатства. З'ясовано, що інтегрований курс «Я досліджую світ» сприяє активізації пізнавальних та дослідницьких інтересів молодших школярів.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна компетентність, інтегрований курс «Я досліджую світ», початкова школа.

The article considers the peculiarities of the implementation of environmental education in the process of studying the integrated course "I explore the world". The article analyzes the current state of formation of environmental education in primary school, which is associated with the need to educate the younger generation, able to coexist harmoniously with nature, rationally use and reproduce its riches. It was found that the integrated course "I explore the world" promotes the activation of cognitive and research interests of junior high school students.

Key words: ecological education, ecological competence, integrated course "I explore the world", primary school.

**IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL
EDUCATION IN THE PROCESS OF STUDYING THE
INTEGRATED COURSE "I EXPLORE THE WORLD"**

Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, фундаментальних екологічних знань та свідомості. Вирішення цих питань має забезпечити формування екологічного мислення, яке сьогодні є необхідним для ухвалення екологічно-обґрунтованих економічних рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів, країни загалом. Екологічна освіта, з одного боку, має бути самостійним елементом загальної системи освіти, а з іншого – виконувати інтегративну роль у всій системі освіти [7].

Активне впровадження ідей екологічної освіти й виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства регламентовано Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст., Концепцією екологічної освіти в Україні, Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. тощо. Аналіз нормативних документів вказує на те, що проблема екологічної освіти є надзвичайно актуальною [2].

Дослідження проблем екологічної освіти учнів початкових класів є об'єктом наукових пошуків Н.М. Бібік, Т.Н. Байбари, О.Я. Савченко, О.В. Онопрієнко, О.І. Пометун, Г.П. Пустовіта та інших. Науковці зазначають, що способом існування і виявлення змісту є його форма організації, а саме, узгоджена діяльність учителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку; наслідування дітьми ведення ощадливого домогосподарювання, економічної грамотності. Дослідження проблеми екологічної грамотності відомим українським дидактом О.Я. Савченко, розкриває сучасні дидактичні характеристики парадигми екологічної освіти учнів початкової школи. Зумовлено це тим, що на сучасному етапі навчальна взаємодія має забезпечувати розвиток дитячої особистості в напрямку екологічної грамотності. В якості структурних компонентів екологічної культури Н.Ф. Винокурова, Е.В. Гирусов, С.Н. Глазачев, С.Д. Дерябо, А.Н. Захлебний, І.Т. Суравегина, В.А. Ясвин називають екологічну освіченість, екологічну свідомість, мислення, світогляд, екологічні відносини, систему цінностей, культуру почуттів, культуру екологічно виправданого поведінки, природоохоронну діяльність [1].

Невід'ємним компонентом екологічної культури особистості є екологічна освіченість особистості, а екологічна грамотність – її основою, формування яких відбувається в процесі екологічної освіти. За визначенням академіка І. Д. Зверева, екологічна освіта – «безперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових і практичних знань і умінь, ціннісних орієнтацій, морально-етичних і естетичних відносин, що забезпечують екологічну відповідальність особистості за стан і поліпшення соціоприродного середовища». Тому екологічна освіта можна вважати унікальним засобом збереження і розвитку людини і розвитку людської цивілізації. Аналіз досліджень з даного питання показав, що екологізація освіти змінює характер розвитку процесу взаємодії природи і суспільства шляхом його гармонізації. Сфера освіти, на думку С.М. Глазачев, повинна «формувати цілісну картину матеріального і духовного світу, передавати цінності духовні, культурні, моральні в їх національному та загальнолюдському розумінні» [1; 8].

В останні роки проблема екологічної освіти і виховання досліджують українські вчені. Так, у дисертаційних роботах знайшли відображення питання системи формування складників екологічної культури (Л.Б. Лук'янова), виховання у дітей дбайливого ставлення до рослинного світу (Г.С. Марочко), узагальнення проблем екологічної освіти в педагогічній теорії і практиці роботи шкіл України (І.М. Костицька), розроблення змісту учнівських дослідницьких робіт з екології в позашкільних закладах (Г.П. Пустовіт), формування екологічних умінь молодших школярів (І.В. Андрусенко) та інші. Водночас, проведені дослідження в галузі екологічної освіти переважно зорієнтовані на виховний аспект екологічного спрямування (О.Л. Пруцакова), екологічної культури учнів початкової школи (Г.С. Тарасенко), екологічного мислення (Г.П. Таран). Формування екологічних умінь молодших школярів розглядається через інтеграцію навчальних предметів на рівні діяльнісного навчального компоненту. Частково формування екологічних умінь молодших школярів у процесі урочної і позаурочної діяльності представлено через організацію природоохоронної діяльності. Ефективність формування умінь в освітній практиці підтверджується дослідженнями І.В. Андрусенко, К.О. Баханова, Л.Г. Кондратової, Л.А. Мартинець, В.А. Нищети, О.В. Онопрієнко, О.М. Пехоти, Є.С. Полат, О.І. Пометун, Г.М. Шкільової та інші [1; 6].

Однак не зважаючи на багато численні дослідження не повною мірою висвітлено питання реалізації екологічної освіти в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

В Державному стандарті початкової освіти (2018), однією з ключових компетентностей є екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства. Такий підхід сприяє самореалізації особистості учня в житті, його соціальної адаптації, конструктивній суспільній діяльності і є умовою формування громадянина України [3].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за освітніми галузями, зокрема природничою. Метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

На основі нового Державного стандарту затверджено дві типові освітні програми: НУШ 1 (під керівництвом О.Я. Савченко) та НУШ 2 (під керівництвом Р.Б. Шияна). Інтегрований курс «Я досліджую світ» поєднує навчальний зміст кількох освітніх галузей. За типовою програмою НУШ 1 таких галузей три: природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна. За типовою освітньою програмою НУШ 2 таких галузей сім: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, соціальна та здоров'язбережувальна, громадянська та історична, інформативна [4; 7].

У типовій програмі НУШ 1 вказано, що такі освітні галузі, як громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна, природнича, можуть реалізовуватись окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузєва; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, у процесі проєктної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних

форм взаємодії учнів. Якщо обирається інтегрований курс «Я досліджую світ», освітньою програмою задано його мету, завдання, змістові лінії, які охоплюють складники названих галузей у їх інтегрований суті. Тижневе навантаження на інтегрований курс становить три навчальні години. Інформатичну та технологічну галузі пропонується втілювати через окремі предмети (з тижневим навантаженням дві години на обидва предмети).

За типовою освітньою програмою НУШ-2 інтегрований курс «Я досліджую світ» об'єднує сім галузей: мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, соціальну та здоров'язбережувальну, громадянську та історичну, інформатичну. Тижневе навантаження (8 годин) і орієнтовний розподіл годин між освітніми галузями в рамках цього інтегрованого предмета (мовно-літературна – 2; математична – 1; природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, громадянська та історична – разом 5 – для 2–4-го класу). На платформі Ed-Era, через яку здійснювалось навчання учителів початкової школи, серед тематичних модулів є присвячений інтегрованому навчанню. Там вказано, що інтегрований курс «Я досліджую світ» має на меті формування в учнів соціального досвіду. Охоплюючи систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності, інтегрований курс сприяє активному розвитку наукової і технологічної грамотності на основі конкретного досвіду вирішення проблем. [4; 5].

Поняття, явища, проблеми розглядаються під час інтегрованих уроків молодшими школярами з точок зору кількох освітніх галузей, що в свою чергу сприяє формуванню системного мислення учнів. Зауважимо, що основною освітньою галуззю в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» визначено природничу освітню галузь. Природнича освітня галузь гармонійно інтегрується майже з усіма освітніми галузями, визначеними у Державному стандарті початкової освіти, бо природа є одним із найцінніших чинників розумового, патріотичного, трудового, естетичного розвитку особистості дитини [6].

Загальні очікувані результати здобувачів освіти в природничій освітній галузі реалізується через:

- відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення

навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи;

- опрацювання та систематизація інформації природничого змісту, отриманої з доступних джерел, та представлення її у різних формах;
- усвідомлення розмаїття природи, взаємозв'язків її об'єктів та явищ, пояснення ролі природничих наук і техніки в житті людини, відповідальна поведінка у природі;
- критичне оцінювання фактів, поєднання нового досвіду з набутим раніше і творче його використання для розв'язання проблем природничого характеру [3].

Провідна роль у вивченні природничої освітньої галузі належить дослідженням (спостереженням, експериментам), екскурсіям, природоохоронній та проектній діяльності школярів.

Навчальний курс «Я досліджую світ», у якому інтегруються 3 або 7 освітніх галузей (відповідно до обраної типової освітньої програми), володіє великими можливостями для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Це зумовлено тим, що його вивчення ґрунтується на безпосередніх дитячих спостереженнях за навколишніми явищами та об'єктами природи, елементарних дослідженнях які проводять учні [6].

Екологічна освіченість особистості виявляється у її здатності приймати рішення, діяти на основі ієрархії суспільно і особистісно значущих цінностей і потреб, користуючись здобутими знаннями і набутими вміннями. Формування у громадянина здатності приймати рішення та діяти в інтересах збереження довкілля є провідною світовою тенденцією розвитку екологічної освіти, яка потребує переорієнтації основної уваги із забезпечення знань на опрацювання проблеми та знаходження важливих рішень. Останнім часом екологічна компетентність виступає визначним у світі критерієм та інтегрованим показником якості екологічної освіти, що реалізується під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» [2].

Екологічна грамотність відображається в усвідомленні людини себе частиною природи й ролі довкілля для життя і здоров'я; відповідальності за природу як національне багатство; спроможності раціонально користуватися природними ресурсами, дотримуватися здорового способу життя; нетерпимості до всього, що завдає шкоди довкіллю.

Діяльнісний компонент екологічної компетентності передбачає: уміння практично застосовувати екологічні знання при з'ясуванні, вирішенні і попередженні екологічних проблем, покращення стану навколишнього середовища, наявність практичного досвіду екологічної діяльності. Екологічна діяльність включає участь школярів у розробці і реалізації навчальних проєктів, спрямованих на покращення стану навколишнього середовища, виявлення і вирішення проблем місцевого співтовариства.

Сформована на основі екологічної компетентності екологічна культура є обов'язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку. Спланувавши тематику екскурсії, прогулянок, дозвілля, відпочинку, вчитель повинен зорієнтувати учнів не тільки на вивчення і засвоєння теоретичної інформації, а й на виконання доступних їхньому вікові практичних природоохоронних завдань [5; 6].

Тобто, формування екологічної компетентності на уроках «Я досліджую світ» в учнів початкових класів передбачає, в першу чергу становлення екологічної відповідальності в учня початкової школи, яке базується на використанні в навчальному процесі міжпредметних зв'язків, практичної-дослідницької діяльності, що забезпечує детальне вивчення об'єктів навколишнього середовища, а також активного залучення сім'ї під час проведення масових екологічних заходів та реалізації природоохоронної діяльності, як первинного носія екологічної компетентності. Першочергове завдання вчителя – навчити учня поповнювати свої знання у сфері функціонування законів живої природи, забезпечити усвідомлення молодшим школярем сутності взаємозв'язків живих організмів з навколишнім середовищем, здійснювати оцінку власним діям та обирати екологічно-виправдані стратегії поведінки.

Інтегрований підручник «Я досліджую світ» спрямований на формування ключових та предметних компетентностей, в тому числі – екологічної компетентності, що передбачає усвідомлення і дотримання правил природоохоронної поведінки; громадянські та соціальні компетентності, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, виявлення поваги до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу

життя; пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження.

Отже, навчальний курс «Я досліджую світ», у якому інтегруються 3 або 7 освітніх галузей (відповідно до обраної типової освітньої програми), сприяє активізації пізнавальних та дослідницьких інтересів молодших школярів. Процес формування екологічної грамотності у підручнику «Я досліджую світ» розкривається шляхом розроблення окремих розділів чи тем з екологічним змістом, пов'язаних із практичною діяльністю з виявлення, попередження та розв'язання реальних екологічних проблем.

Література:

1. Андрусенко І.В. Формування екологічної грамотності молодших школярів в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» / [Електронне видання] : методичні рекомендації / І.В. Андрусенко. – Київ: Педагогічна думка, 2020. – 75 с.
2. Власенко Н.О. Сучасні тенденції екологічної освіти при підготовці майбутніх учителів початкової школи / Н. О. Власенко // Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті : зб. наук. праць [за заг. ред. / О. А. Федій, відп. ред. Ю. Г. Павленко] / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП Шевченко, 2019. – С. 50-59.
3. Державний стандарт початкової освіти Нової української школи [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
4. Єпіхіна М.А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у новій українській школі в контексті педагогіки партнерства / М.А. Єпіхіна // Науковий вісник ужгородського університету. – Вип. 1 (44). – 2019. – С. 67-70.
5. Засєкіна Т. Аналіз підручників інтегрованого курсу «Я досліджую світ» / Т. Засєкіна // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – Вип. 24. – 2020. – С. 67-77.
6. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodikivikladannya-u-1-klasi/worldю>. 2018. (дата звернення: 18.04.2019).
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
8. Степова О.В. Особливості інтегрування екологічної освіти в навчальний процес закладів вищої освіти / О.В. Степова, В.В. Рома // Екологічні науки. – № 1 (24), т. 1. – 2019. – С. 138-143.